

С.І. Жураўлёва (Мазыр, Беларусь)

АСАБЛІВАСЦІ ПЕРАКЛАДУ СКАЗАЎ З ПАРЦЭЛЯВАНЫМІ
КАНСТРУКЦЫЯМІ НА РУСКУЮ МОВУ (НА МАТЭРЫЯЛЕ РАМАНА
“АТЛАНТЫ І КАРЫЯТЫДЫ” І. ШАМЯКІНА)

Мастацкія творы народнага пісьменніка Беларусі Івана Шамякіна перакладаліся на рускую, украінскую, узбекскую, кіргізскую і іншыя мовы свету. Аднак, нягледзячы на значную колькасць перакладаў, іх асаблівасці, у тым ліку пераклад парцэляваных канструкцый, не даследаваўся лінгвістамі.

Разгледзім асаблівасці перакладу парцэляваных канструкцый з рамана “Атланты і карыятыды” на рускую мову (перакладчык А. Астроўскі).

Параўнальны аналіз парцэляваных канструкцый у мове арыгіналаў і ў перакладных тэкстах паказвае, што з 540 выпадкаў парцэляцыі 498 перададзена літаральна, г.зн. сінтаксічная структура арыгінала ператвараецца ў аналагічную: захоўваецца будова сказа, істотна не мяняецца парадак слоў і іх граматычная форма:

– *А што з Марынай! Нічога з Марынай. Марына – дзіця нашага часу. Разумная. Развітая. Бывае. Але хто з іх не лянучца, Герасім Пятровіч? Каб усе стараліся, як некаторыя, то нам, педагогам, не было б чаго рабіць. Марына дасціпная дзяўчынка. З гумарам. Але гумар – гэта ж найдаражэйшая якасць. Як на мяне, дык я проста б не звярнуў бы ўвагі. Мала што могуць напісаць дзеці. Але настаўніца мовы маладая, нявопытная, у яе не хапіла тактоўнасці. Яна паказала сачыненне сваім калегам. Наладзілі калектыўнае чытанне. Таму, ведаеце, я мусіў патурбаваць вас... Марына не павінна так пісаць... **Пры вашым становішчы...** [1, т. VI, с. 437];*

– *А што с Мариной? Ничего с Мариной. Марина – дитя нашего времени. Умная. Развитая. Бывает, поленивается. Но кто из них не ленится, Герасим Петрович? Если б все старались, то нам, педагогам, нечего было б делать. Марина – остроумная девочка. С юмором. Но юмор – это же драгоценнейшее качество. По мне, так я просто не обратил бы внимания. Мало ли что могут написать дети. Но преподавательница молодая, неопытная, у неё не хватило такта. Она показала сочинение всем коллегам. Устроили коллективное чтение. Поэтому, знаете, я вынужден был вас побеспокоить... Марина не должна так писать... **При вашем положении...** [2, т. II, с. 370].*

Але такая максімальна поўная адпаведнасць парцэляваных канструкцый у арыгінальных і перакладных тэкстах адзначаецца не заўсёды. І гэта заканамерна. У перакладзе не можа быць поўнай адпаведнасці, бо задача перакладчыка заключаецца не ў аднаўленні моўных асаблівасцей арыгінала, а ў перадачы сэнсавых і стылістычных функцый моўных элементаў, што дапамагае перадаць мастацкі свет аўтара, яго вобразы. Таму назіраюцца структурныя, семантычныя адрозненні ад арыгінала.

Часам могуць быць апушчаны і базавыя часткі, і парцэляты:

*Ён падумаў пра дачку і пра сватоў. Нядобра, што нявесту ўбіралі ў кватэры жаніха. Варта было б заняць добры нумар у гасцініцы. Не атрымалася. **З-за іх, з Дашай, разладжанасці** [1, т. VI, с. 288];*

Он подумал о дочери и о сватах [2, т. II, с. 244].

Пропуск базавай часткі і парцэлята пры перакладзе зніжае аб'ём перадачы аўтарскіх думак, разважанняў галоўнага героя рамана.

У наступным прыкладзе скарачэнне базавай структуры і апусканне парцэляваных канструкцый не толькі змяншае апісанне роздому галоўнага героя, але і паказ паводзін гераіні:

*Ён не адчуваў сваёй віны, а таму яму няма патрэбы рабіць з разводу тайны. Агідныя тыя муж і жонка, якія дзесяцігоддзямі жывуць, як сабака з кошкай, а на людзях выстаўляюць уяўны лад і шчасце. **Як Даша ў Ігнатавічаў. І не толькі там** [1, т. VI, с. 203];*

Он не чувствовал за собой вины и потому не видел необходимости делать из развода тайну [2, т. II, с. 173].

Апусканне базавай часткі і парцэлята паслабляе апісанне негатыўных рыс характару герояў і іх адносін:

– *Якая ты брыдота! Паганка! Пігмей! Ды ты пазногця яго не варты, слізняк ты лысы!* [1, т. VI, с. 271];

– *Да ты ногтя его не стоишь, слизняк лысый* [2, т. II, с. 229].

Такія пропускі прыводзяць да недастатковай перадачы псіхалагічнага стану героя і прычын узнікнення ў яго пэўных адчуванняў.

У перакладзе іншы раз назіраецца пропуск парцэлятаў. Пры пропуску парцэлята *За ўсё* губляецца ўказанне на прычыну ўзнікнення злосці ў галоўнага персанажа:

Адно не спадабалася: Ніна Іванаўна недзе знайшла Дашын фартушок, надзела яго; квяцісты фартушок гэты нагадваў жонку, і ў душы зноў вярнулася злосць на яе. За ўсё [1, т. VI, с. 163];

Одно не понравилось: Нина Ивановна где-то нашла Дашин фартук, надела его; цветастый этот передник напоминал жену, и в душе снова шевельнулась злость [2, т. II, с. 144].

Пропуск парцэлята *Дэспат!* зніжае выражэнне адносін гераіні да свайго мужа:

– *Заваражыць ён можа. Усіх, хто яго дрэнна ведае. Жанчын. Мужчын. Дзяцей. Начальства сваё. Ах, які таленавіты! Які дасціпны! Смелы. Абаяльны! Прытворшчык ён! Хамелеон! Дэспат!* [1, т. VI, с. 108];

– *Обворожитъ он может. Всех, кто его плохо знает. Женщин. Мужчин. Детей. Начальство свое. Ах, какой талантливый! Какой остроумный! Смелый. Обаятельный. Притворщик он! Хамелеон!* [2, т. II, с. 97].

Пры перакладзе на рускую мову А.Астоўскі ў парцэляванай канструкцыі прапускае зваротак *Прабабкін*, што прыводзіць да зніжэння намінальна-звяртальнай функцыі кампанентаў сказа:

– *Вось за их і вып'ем. За ваших бацькоў, Прабабкін* [1, т. VI, с. 146];

– *Вот за них и выпьем. За ваших родителей* [2, т. II, с. 130].

У перакладзе знікае ўдакладняльная функцыя парцэлята, калі ў ім прапускаецца займеннік 3-й асобы

– *Яно [прадчуванне] з'явілася ў мяне. У інтэрнаце. Туманнае. А цяпер я пэўна ведаю. Яны не прыйдуць. Дзяўчаты не прыйдуць. Студэнткі. Не, дачка прыйдзе. Але не з сяброўкамі. З ім, з жаніхом* [1, т. VI, с. 141];

– *Вот и у меня оно [предчувствие] появилось. В общежитии. Туманное. А теперь я твердо знаю. Они не придут. Нет, дочь придет. Но не с подругами. С женихом* [2, т. II, с. 125].

З пропускам лексемы *толькі* ў парцэляце адбываецца паслабленне лагічнага выдзялення з агульнага выказвання парцэляванай канструкцыі і наданне ёй абмежавальнага і ўзмацняльнага значэнняў.

Максім зайздросціў сябру, што той невядома якім чынам, якімі сродкамі выхаваў у дзяцей любоў да сваёй прафесіі. Гэта рэдка здараецца. **Толькі ў музыкантаў часцей.** У пісьменнікаў, мастакоў, архітэктараў – вельмі рэдка [1, т. VI, с. 141];

Максим завидовал товарищу, что тот – неведомо каким способом, какими средствами – воспитал в детях любовь к своей профессии. Это редко случается. **У музыкантов чаще.** У писателей, художников, архитекторов очень редко [2, т. II, с. 16].

У выніку тэкст перакладу атрымаўся без узмацнення.

Сярод зафіксаваных кантэкстаў сустракаюцца такія, у якіх пры перакладзе парцэлят замяняецца іншым:

“*Мне сапраўды шкада сябе, Даша. Але адступіць няма куды. **Позна***” [1, т. VI, с. 181];

“*Мне в самом деле жаль тебя, Даша. Однако отступить уже некуда. Все* [2, т. II, с. 154].

Але, як паказваюць прыклады, скажэнне аўтарскай задумы не адбываецца, а толькі змяняецца сэнсавае адценне выказвання. Парцэлят *Позна* ўказвае на пропуск зручнага моманту, а парцэлят *Все* – канчатковасць рашэння.

Пры перакладзе парцэлятаў на рускую мову назіраецца змяненне сродкаў іх выражэння. Так, у наступным прыкладзе парцэлят, выражаны недапасаваным азначэннем, замяняецца на дапасаванае азначэнне:

– *Па-першае, я табе, кнопка, не Гарык, а Ігар Віктаравіч. **Архітэктар з дыпламам*** [1, т. VI, с. 251];

– *Во-первых, я тебе, кнопка, не Гарик, а Игорь Викторович. **Дипломированный архитектор*** [2, т. II, с. 211].

Такая з’ява прыводзіць да змянення акцэнта. У арыгінале пісьменнік праз парцэлят вылучае слова *дыпламам*, а ў перакладзе – *архітэктар*.

Сэнсавая і стылістычная неадпаведнасць назіраецца і пры замене лексем у парцэляваных канструкцыях:

– *Моя цешча першая аддасць канцы. Яна толькі і жыве тут, на зямлі. У горадзе, на пятым паверсе, марнее. **Ажно шкада жанчыны*** [1, т. VI, с. 429];

– *Моя теща отдаст концы. Она только и живет здесь, на земле. В городе на пятом этаже чахнет. **Прямо жалко старуху*** [2, т. II, с. 363].

У перакладзе назоўнік *жанчына* замяняецца іншым – *старуха*. Такія звесткі спрыяюць дакладнасці выказвання.

Ёсць у перакладзе і перастаноўка слоў у парцэляце, якая стварае неадэкватны сэнс:

*Мілая і мужная жанчына! Ты зачаравала мяне і вярнула да жыцця. **Але я баюся цябе*** [1, т. VI, с. 430];

Милая и мужественная женщина! Ты очаровала меня и вернула к жизни. Но я тебя боюсь [2, т. II, с. 363].

У арыгінале акцэнтуюецца ўвага на суб'екце (*цябе*), а ў перакладзе – на пачуццях (*баязь*).

Дабаўленне слова *вопрос* у структуру парцэлята ў рускім варыянце прыводзіць да скажэння аўтарскай думкі:

Для яго няма пытання. А для нас ёсць [1, т. VI, с. 86];

Для него нет вопроса. А для нас вопрос есть [2, т. II, с. 78].

У перакладзе акцэнт робіцца на назоўнік *вопрос*, а ў арыгінале на займеннік *мы*.

Аб'яднанне парцэлята з базавай часткай у перакладзе зніжае сэнсава-інтанацыйнае выдзяленне і прыводзіць да змены характару сінтаксічных адносін, рытмікі:

Сасноўскі ж не “прасвечваецца”. Занадта густы [1, т. VI, с. 201];

Сосновский же не “просвечивается”, слишком густо замешан [2, т. II, с. 171].

Нягледзячы на не зусім эквівалентную замену парцэлята больш складаным, які тлумачыць адзінку арыгінала, перакладчыку ўдалося раскрыць асноўную думку аўтара:

Пасля гэтага яна не рабіла ўжо такіх доўгіх маўчанняў. А ў яго адносінах да яе з'явілася другая стадыя адчужанасці, больш небяспечная [1, т. VI, с. 40];

После этого она уже не устраивала столь долгих сеансов молчания. А его отношение к ней перешло в следующую – после аборта – стадию отчужденности, более опасную: тогда оставалось физическое влечение, теперь уходило и оно [2, т. II, с. 38].

Такім чынам, пры перакладзе рамана, у якім выкарыстаны парцэляты, назіраецца імкненне да захавання іх арыгінальнага стылістычнага патэнцыялу. Аднак у некаторых выпадках назіраецца структурная і семантычная неадпаведнасць, якая ў некаторай ступені скажае сэнсавыя і стылістычныя функцыі парцэляваных канструкцый. Асноўныя віды змяненняў парцэлятаў і іх колькасць пры перакладзе адлюстраваны ў табліцы.

Табліца – Асноўныя віды змяненняў парцэлятаў і іх колькасць пры перакладзе

Назва змены	Колькасць
Пропуск базавай структуры і парцэлятаў	18
Пропуск парцэлятаў	6
Пропуск слова ў парцэляце	4
Замена парцэлята	1
Замена слова ў парцэляце	6

Перастаноўка слова ў парцэляце	1
Дабаўленне слова ў парцэляце	3
Аб'яднанне парцэлята з базавай структурай	2

Асобныя дабаўленні і змены ў мастацкім тэксце сведчаць пра свабодныя і творчыя адносіны перакладчыка да арыгінала, але ў сваёй большасці такія трансфармацыі не парушаюць мастацкага адзінства арыгінала ў цэлым.

Літаратура

1. Шамякін, І. Збор твораў у шасці тамах / І. Шамякін. – Мінск: Маст. літ., 1997.
2. Шамякин, И. Избранные произведения в 2 т. / И. Шамякин. Пер. с белорус. – Л.: Худож. лит., 1977.